

22 let waldorfské pedagogiky v České republice

INTERVIEW s vedoucím Waldorfského semináře Praha s Tomášem Zuzákem

Otázky kladl Martin Šilha, student psychologie a absolvent semináře

Jako dlouholetý vedoucí waldorfského semináře v Praze jsou Vám asi známé silné stránky a i slabiny této pedagogiky. Kde jsou problémy?

Po mnoholetém zavádění pedagogiky Rudolfa Steinera vnímám v této zemi i přes problémy převahu pozitivních ohlasů. Svědčí o tom i velký počet zájemců, kteří se hlásí do studia waldorfského semináře, které začne na podzim 2012. K tomu jsou mi známy další iniciativy, které usilují o založení školek nebo škol.

Proces zavádění waldorfské pedagogiky není ještě dokončen. Vaše otázka se dotýká problému oblasti vnitřního a vnějšího, neboli ideového jádra waldorfské pedagogiky a její praxe. Zde je waldorfská pedagogika zranitelná. Výuka, podle R. Steinera, čerpá své nápady z kreativní osobnosti učitele, z jeho bytosti, z jeho vztahu k dětem. Metodiku si utváří individuálně pro konkrétní situaci své třídy. Nedá se kopírovat. Uskutečňování takového ideálu je pro nás, nedokonalé lidi, ať jsme učitelé nebo rodiče, obtížné.

Začneme učiteli: Vstupuje s nadšením a ideály do tohoto krásného povolání. Ale je v náročné situaci. Uvědomuje si svou nedokonalost vůči nárokům učebního plánu waldorfské školy. Je zavalen prací na přípravu vyučování; vždyť u třídního učitele se po dobu 9 let žádná hodina neopakuje! I organismus školy vyžaduje přebírání úkolů mimo rámec vlastní třídy. Bojuje s disciplínou žáků, kteří se zdají v současné době stále méně zvladatelní. Drtí ho tlak rodičů, kteří očekávají uskutečnění svých vlastních, často protichůdných představ na vyučování. Je vyčerpaný, nemá čas. Někteří učitelé se pod takovým tlakem cítí bytostně ohroženi, odmítají podněty, protože se cítí v defenzívě.

A rodiče? Někteří si vytváří názor, co by měl učitel dělat, očekávají určité formy výuky, očekávají znalosti, srovnávají. Jeden rodič více dětí formuloval na třídní schůzce: Má kritika a požadavky na výuku jsou vlastně již 9 let stále stejné, a nic se nezměnilo! V této situaci vyschne plodný rozhovor mezi učitelem a rodiči.

Co by se s tím dalo dělat jak ze strany učitelů, tak i těch, kteří mají zájem děti do waldorfské školy posílat?

Učitelé by měli mít seminární vzdělání, které jim umožní proniknout do základů waldorfské pedagogiky. Potřebují cílevědomě rozvíjet kreativitu při hledání vlastních forem výuky. Většinou prošli školami, které je v tomto příliš nerozvíjeli. Potřebují brát tak zvané problémy svých žáků za své, jako vlastní pedagogický úkol a ne svalovat vinu na rodiče. A rodiče by se měli snažit co nejlépe pochopit, o co ve waldorfské pedagogice jde a zvážit, chtějí-li vlastně takovým směrem své děti vychovávat. Potřebovali by si uvědomit, že jejich dítě není ideální, že se třeba nestane nositelem Nobelovy ceny, a že ani učitel, ani ostatní děti ve třídě a ani oni sami nejsou dokonalí. To se neobejde bez střetů a krizí. Vytváří spolu osudové společenství se všemi bolestmi a problémy s jedním důležitým úkolem: sloužit jako dějiště osobního vývoje, osobního vývoje dětí, rodičů a učitelů. Takto myslet předpokládá vyvinuté vědomí a objektivní pohled.

To zřejmě souvisí s duchovním vědomím. Nemůžeme chtít po rodičích, aby se spojovali s ideovým jádrem waldorfské pedagogiky, dokud' do něho nedorostou. Myslíte, že je tu prostor i pro takové bez duchovní průpravy?

Dobrá výchova staví na spolupráci školy a domova. Rozchází li se směry výchovy, je dítě rozpolcené a jeho vývoj trpí. Duchovní průprava rodičů ale není podmínkou. Stačí zdravý nepředpojatý rozum. Pro dítě je velké plus, snaží li se rodiče pochopit a proniknout zásady waldorfské pedagogiky, navštěvovat přednášky, číst knížky, nebo se třeba zapsat na jeden rok do prosemináře waldorfské pedagogiky, kde už mají možnost někam postoupit.

Za důležité považují podněcovat a podporovat místní aktivity rodičů pro zakládání waldorfských škol a školek. Co myslíte, jak udělat to, aby si uvědomili, že chtějí-li vlastní waldorfskou iniciativu, musí být sami aktivní a nečekat, až jim jí někdo založí?

Prvním krokem a tím nejdůležitějším je, aby v místě zakládání se našli lidé, kteří rozumí waldorfské pedagogice a ví, co chtějí. Budou se třeba scházet a společně studovat. Taková aktivita vytvoří jakési nosné fluidum místa. To potom začne přitahovat budoucí děti a učitele! Děti jsou silou procesu zakládání, dospělí jej umožní vytvořením podmínek.

Jasná představa je důležitá při jednání s úřady. Každé založení školy nebo školky znamená pro úřady určitý problém. Jsou nuceni dělat něco, na co nejsou zvyklí, co neznají a k čemu nemají důvěru. S tím je nutno počítat. Je výborné, když někdo z iniciační skupiny už má kontakty k úředníkům, nebo má zkušenosti, jak s úředníky jednat a umí mluvit jejich řečí.

Jaké jsou vaše zkušenosti např. ze Švýcarska nebo z Německa, jak tam se rodiče ujímají této iniciativy. Mají i tam stejné problémy s úředním světem?

Zde v ČR úřady v různých městech tlačí, aby waldorfské iniciativy byly soukromé. Zjednodušuje se jim administrativa. Zřídít waldorfskou školu soukromě ze zkušenosti ze Švýcarska příliš nedoporučuji. Pak tlačí finanční problémy.

Jak motivovat nebo nadchnout úředníky pro něco alternativního co neznají, co zavání úplně jiným světem, než jak dnes civilizace přemýšlí?

Je to obtížné. Úředník nerad riskuje a chce standardní, kontrolovatelná řešení. Myšlenka waldorfské pedagogiky, čerpat z vlastního osobního jádra a vytvářet individuální formu výuky je a priori pro zřizovatele, který je zodpovědný a kontroluje, děsivá.

Pro úředníka je zde kromě této nekontrolovatelnosti ještě jedna obtíž, a tou je všeobecná veřejná kritika waldorfských škol, že učí bludy, že učí nevědecky. Na veřejnost prosakují informace o určitých dogmatech, které se dětem říkají ve třetí třídě a jiné zase v sedmé třídě, atd. Vy máte jistě svoji zkušenost, protože jste kromě práce třídního učitele učil i exaktní předměty, jako je fyzika a matematika...

Přihlédneme-li k vývoji z pohledu waldorfské pedagogiky, ve spodních třídách žije dítě ještě do značné míry v obrazovém vědomí. Waldorfská pedagogika snaží rozvíjet dítě v tomto věku ne ve smyslu suché informační vědy, ale převážně umělecky s jeho duševními a estetickými možnostmi.

Biblická dějprava, která je centrálním tématem třetí třídy, nebo později severská mytologie nebo řecká mytologie zprostředkovává kulturní obrazy, které pomáhají rozvíjet duši dítěte. Otázka vzniku světa je v každém mytologickém systému pojímána jiným obrazem. Nejde o informaci, ale o umělecký zážitek, o vytváření pozitivního vztahu k vývoji lidstva a ke světu: Svět je krásný, v takovém světě stojí za to žít, v něm se chci angažovat!

Schopnost chápat vědecké kauzality začíná podle všeobecné nauky o člověku Rudolfa Steinera až po procitnutí kritického ducha v dítěti, totiž v pubertě. Mladý člověk má chuť myšlenkově pojmut svět. Potom je nutné začít intenzivně rozvíjet vědecké pozorování a myšlení. Ve fyzice se tak děje již od šesté třídy. Ve vyšších třídách může probíhat i náročné vědecké bádání. Třeba jeden můj žák 12 třídy v Curychu v závěrečné práci zkoumal elektrické proudy rostlin. Spolupracoval s místní universitou, která měla o jeho výsledky zájem. Nebo třeba, studenti na lyceu Waldorfské školy ve Wahlwies v Německu vyvinuli v 80. letech 20 století moderní elektromobil, pro tehdejší dobu průkopnická práce!

Ještě ke zmíněným bludům?

Probíráme-li s dětmi vznik světa a člověka, dají se nabídnout v hrubých rysech dva názory – buď stvořil svět Bůh, nebo mrtvý interstelární prach. Ať jedna či druhá varianta – představuje pouhé hraní se slovy, abstrakce, obrazy. Naplnit je obsahem je jiná záležitost, záležitost náročného myšlení, na které nedosáhne ani většina dospělých... Waldorfská škola stojí na křesťanském základu ale je nábožensky neutrální. Učitelé se orientují podle obrazu člověka pojatým duchovní vědou Rudolfa Steinera. Duchovní vědu ale nevyučují.

Vy jste byl po dlouhá léta třídním učitelem na waldorfské škole, měl jste možnost pozorovat několik generací dětí. Vnímáte vývoj tak, že se děti opravdu mění, že jsou dnes jiné než před 20, 40 lety?

Ve svém jádru zůstává člověk člověkem, ovšem výchova a civilizace skutečně mění každou generaci. Mladá generace se mi jeví spirituálně otevřenější. Méně se podrobuje autoritě, má slabší vůli a má slabší výrazové schopnosti. Porozumět složitým textům se jeví mladé generaci obtížnější, než to bylo dřív.

Jak můžeme posílit vůli?

Ve výchově se nejlépe dá vůle posílit tím, když si dítě už od malička zvyká na pravidelné aktivity, na takové službičky, které vykonává přiměřeně svému věku. Pravidelnost těchto ač malých prací posiluje vůli.

Další příležitost nabízí ruční práce, které na waldorfské škole mají velkou důležitost. Háčkování, pletení, šití, později práci se dřevem a kovem vyvíjí cílevědomou vůli žáka. V neposlední řadě rozvíjí vůli i hra na hudební nástroj. To ovšem vyžaduje podporu rodičů. Podmínkou je jejich vlastní vůle a vytrvalost!

Nejhodnotnějším produktem školy má být dítě, které má rozvinuté kompetence. To naráží na přístup státu, který chce měřit znalosti např. centrálními testy. Je to pro waldorfskou školu akceptovatelné? Lze působit na bytost člověka a současně vyžadovat znalosti?

Sám učitel potřebuje ve vyšších třídách zpětnou vazbu, co se s vyučovací látkou v žácích děje. Ať je nám to milé či nemilé, úřady a rodiče hodnotí testy úspěšnost školy. Tak že myslím, že se bez nich neobejdeme. Je zajímavé, že se v roce 2011 maturanti Waldorfského lycea v Praze umístili v testech na prvním místě v celé republice mezi středními odbornými školami. Na druhé straně takovéto testy podchycují jenom jednu malou část člověka. Neměli by zaujmout příliš velký prostor na úkor vývoje všeobecných kompetencí člověka.

Navázal bych tématem selekce dětí, např. podle inteligence. Sami rodiče někdy vyžadují, aby jejich dítě bylo vzděláváno ve skupině těch nejlepších, aby bylo stimulováno k lepším výkonům. Waldorfská škola k tomu přistupuje jinak, snaží se vytvořit sociální společenství, které se vzájemně doplňuje. Jak se tedy má waldorfská škola postavit k selekci dětí?

Rodiče často pozitivně hodnotí vyučování v nižších třídách. U starších dětí mají obavy z intelektuelního zakrnění. Tempo intelektuelního vývoje se skutečně nemůže přizpůsobit těm nejslabším, nýbrž středu třídy. Nadaným, kteří potřebují víc, je nutné dávat komplikovanější úkoly, nebo úkoly navíc. Vyžaduje to větší nároky na přípravu učitele. Učitel je často vyčerpaný a nemá na to energii. To je pak problém. Ale na druhé straně má intelektualita vyučování své meze. Emocionální vývoj, sociální kompetence, umění vyjadřovat se a vystupovat, mít odvahu k formulaci odlišné myšlenky, být komunikativní, zjemňovat a diferencovat své pocity, utužovat svoji vůli, to jsou všechno věci, které jsou neméně důležité, než intelekt sám. Z těchto důvodů koncipoval R. Steiner waldorfskou školu bez selekce až do 12 třídy. I toto ale nelze brát dogmaticky, někdy může být i lepší řešení změna školy.

Jak by potom mělo vypadat kvalitní vzdělávání učitelů, aby vyvíjelo zralé osobnosti?

Jak již bylo na začátku našeho rozhovoru řečeno, jsou nároky na učitele veliké. To mnohé odrazuje, myslí si, že na takovou úlohu nestačí. Z části je to pravda. Dokonalý učitel neexistuje. Ve waldorfském semináři jde v prvé řadě o vývoj studenta. Seznamuje s naukou o člověku Rudolfa Steinera a se základy duchovní vědy. Celostní pojem „člověk“ znamená být bytost ve vývoji. Seminaristé by si měli dopředu rozmyslet, chtějí-li svůj vlastní vývoj, jsou-li principiálně otevřeni myšlence, že člověk je něco víc než fyzické tělo, než z hmoty vytvořený stroj, že mají duši, ve které působí tvořivý duch. Seminář nabízí vývoj osobnosti intenzivní uměleckou činností: zpěvem, hrou na hudební nástroj, recitací, rozhovory, scénickými improvizacemi, eurytmickým uměním pohybu, malováním a modelováním. Dále student rozšiřuje svůj horizont v předmětech metodiky, kde vyučují učitelé z celé Evropy.

Učitel ve vývoji ukazuje žákům, že není úředníkem, který do nich z knih pumpuje učivo, ale že to, co od žáků očekává, totiž jejich vývoj, sám jako vzor žije. Nedokonalý, na cestě jako oni, vytvářející lidské osudové společenství.

Rodiče, kteří toto chápou, doprovázejí dobrými myšlenkami školu a vývoj svých dětí. A tím dělají vlastně pro své dítě to nejlepší, co vůbec mohou udělat.

Vážený pane doktore, děkuji Vám za rozhovor a za péči, kterou věnujete rozvoji waldorfského školství v České republice.

Kontakt: tomas@zuzak.com, www.seminar.waldorf.cz

Tomáš Zuzák vystudoval strojní inženýrství v Praze a v Curychu, v Curychu promoval v oboru technických věd. Po deseti letech práce v technickém výzkumu vystudoval waldorfskou pedagogiku ve švýcarském Dornachu. Byl osm let třídním učitelem waldorfské školy v Schaffhausenu a pět let učitelem na vyšším stupni waldorfské školy v Curychu. Vystudoval rovněž speciální pedagogiku a sedm let pracoval jako třídní učitel s postiženými dětmi. Pořádá seminární kurzy waldorfské pedagogiky, přednáší a publikuje. Je ženatý a má tři syny.

Svou činností se již od roku 1990 podílí na rozvoji waldorfských škol v České republice.